

Obrady polsko-rosyjskiego okrągłego stołu nad historią nauki i kształcenia w Imperium Rosyjskim

Dnia 22 kwietnia 2021 r., w trybie on-line odbył się polsko-rosyjski okrągły stół „Nauka i kształcenie we wspólnej przestrzeni historyczno-kulturowej Rosji i Polski”, który zainaugurował realizację międzynarodowego projektu o tym samym tytule. Realizacja projektu jest konsekwencją porozumienia o współpracy zawartego w listopadzie 2019 r. pomiędzy Instytutem Historii Powszechnej Rosyjskiej Akademii Nauk a Instytutem Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN. Koordynatorami prac w ramach projektu ustanowiono ze strony rosyjskiej prof. dr. hab. Leonida Gorizontowa, ze strony polskiej – dr. hab. Jana Szumskiego, prof. PAN.

Obrady okrągłego stołu poświęcone były długiemu okresowi współistnienia Rosjan i Polaków w Imperium Rosyjskim. Mimo długich już tradycji badań nad dziejami historii nauki i edukacji w Polsce i Rosji, historycy wciąż dysponują bogactwem materiału źródłowego, który wymaga przyswojenia lub krytycznej refleksji z wykorzystaniem współczesnych narzędzi badawczych. Historyczne doświadczenia współpracy polsko-rosyjskiej w dziedzinie nauki i kształcenia nie straciły bowiem swojego znaczenia i nadal są bardzo aktualne.

Konferencję otworzyli Aleksandr Czubarjan, członek rzeczywisty RAN i kierownik naukowy Instytutu Historii Powszechnej RAN, oraz dr hab. Jacek Soszyński, prof. PAN, dyrektor Instytutu Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN. W programie spotkania zaplanowano trzy sesje, podczas których wygłoszone zostały tematycznie powiązane referaty rosyjskich i polskich badaczy, a na końcu każdej sesji odbyła się dyskusja.

Podczas pierwszej sesji w referacie Leonida Gorizontowa zatytułowanym *Przestrzeń naukowa i edukacyjna Imperium Rosyjskiego jako miejsce spotkania Rosjan i Polaków* poruszono kwestie terminologiczne, omówiono szczególne cechy polskiej obecności w naukowej i edukacyjnej przestrzeni Imperium, zdefiniowano szereg obszarów wymagających pogłębionych studiów, między innymi praktyki dyplomacji naukowej i idei polsko-rosyjskiego pojednania na gruncie nauki i edukacji, dyskusję o „narodowości” nauki, a także służbę państwową polskich i rosyjskich uczonych i pedagogów. Prelegent zwrócił uwagę na obiecujące wyniki badań na styku studiów nad profesjami i imagologią.

Dr hab. Joanna Schiller-Walicka prof. PAN w swoim wystąpieniu skupiła się na kwestii przyswajania osiągnięć działalności Komisji Edukacji Narodowej z lat 1773–1794 na życie uniwersytetów Imperium Rosyjskiego, działających głównie na terenach dawnej Rzeczypospolitej. W odniesieniu do Uniwersytetu Warszawskiego podkreśliła, że mówiąc o jego historii, trzeba mieć na uwadze istotne przekształcenia, jakie zachodziły w życiu warszawskiej uczelni w ciągu XIX w., które sprawiają, że były to trzy różne pod względem organizacyjnym i programowym instytucje. Przedstawiła najnowsze polskie badania nad historią uczelni. Jako jedno z najbardziej aktualnych zadań uznała opracowanie słownika biograficznego studentów UW w drugiej połowie XIX i na początku XX w.

Drugą sesję otworzył referat prof. Eleny Wiszlenkowej pt. *Wileńskie szkoły medyczne: polski kanał transferu zachodniej wiedzy medycznej do Imperium Rosyjskiego w pierw-*

szej połowie XIX wieku. Za panowania Aleksandra I Uniwersytet Wileński dostawał hojne wsparcie finansowe, co umożliwiało zapraszanie zagranicznych specjalistów i wysyłanie swoich pracowników na dłuższe pobyty zagraniczne. W porównaniu do centralnych guberni rosyjskich w guberni wileńskiej pracowało znacznie więcej lekarzy, kultura medyczna zaś na dawnych ziemiach Rzeczypospolitej miała swoje odrębne cechy. Absolwentów Uniwersytetu Wileńskiego kierowano do pracy w różne części Imperium.

Prof. Leszek Zasztowt zaprezentował postać Józefa Mianowskiego, wybitnego lekarza, działacza społecznego i organizatora nauki. Przez ponad piętnaście lat pobytu w północnej stolicy Rosji Mianowski piastował stanowisko nadwornego lekarza córki Mikołaja I, utrzymując rozległe kontakty wśród elit rosyjskich. W 1862 r. w randze rzeczywistego radcy stanu został mianowany rektorem warszawskiej Szkoły Głównej. Karierę zawodową i zdobywanie kolejnych pozycji łączył z zaangażowaniem w polskie życie społeczne i kulturalne oraz wspieraniem polskiego ruchu narodowego. Założona po jego śmierci w 1881 r. Kasa pomocy dla osób pracujących na polu naukowym, nazwana jego imieniem, funkcjonuje dzisiaj w Polsce jako Kasa im. J. Mianowskiego – Fundacja Popierania Nauki.

Podczas trzeciej sesji dr Igor Slepniow w swoim wystąpieniu mówił o przygotowaniu zawodowym „królów kolei”, wdrażających w życie największe projekty infrastrukturalne, będące w swojej istocie częścią modernizacji drugiej połowy XIX w., i przyciągających kadry inżynierską do udziału w tych przedsięwzięciach. W gronie wpływowych przedsiębiorców znajdujemy zarówno Rosjan, w tym wywodzących się z niższych warstw społecznych, jak również Niemców oraz mieszkańców Królestwa Polskiego. Poziom ich wykształcenia był zależny od pochodzenia społecznego, a powodzenie w interesach wynikało w dużej mierze z powiązań z biurokratycznym aparatem administracyjnym. Wśród studentów Instytutu Inżynierów Komunikacji w okresie „gorączki kolejowej” lat 1860–1870 znajdowała się liczna grupa osób wyznania nieprawosławnego, w znacznej mierze Polaków.

Kolejny referat, przygotowany wspólnie przez dr. hab. Zbigniewa Tucholskiego, prof. PAN i mgr inż. Jerzego Czajewskiego, stanowił kontynuację tematu udziału kadry inżynierskiej w budowie i eksploatacji kolei i poświęcony był działalności inżyniera Seweryna Wachowskiego, wyróżniającego się przedstawiciela licznej grupy Polaków-budowniczych Kolei Wschodniochińskiej. Cechą charakterystyczną prac w Mandzurii było połączenie budowy kolei z organizacją flotyli rzecznej, wspierającej jej eksploatację. Podobnie jak wielu innych specjalistów i uczonych polskiego pochodzenia, którzy zrobili kariery zawodowe w Imperium Rosyjskim, Wachowski kontynuował swoją działalność jako inżynier już w niepodległej Polsce.

Konferencja spotkała się ze sporym zainteresowaniem środowiska naukowego, wywodzącego się z różnych ośrodków naukowych. W dyskusji wzięli również udział młodzi badacze. W jej trakcie wymieniono w szczególności poglądy na temat fenomenu złożonych tożsamości charakterystycznych dla imperiów, umożliwiających łączenie głębokiej integracji wieloetnicznego społeczeństwa z jednoczesnym zachowaniem tożsamości narodowej. Okrągły stół był moderowany przez Wiktora Iszczenkę, Leszka Zasztowta, Leonida Gorizontowa i Jana Szumskiego.

W podsumowaniu obrad głos zabrali kolejno Jacek Soszyński, Aleksandr Czubarjan, Jan Szumski i Leonid Gorizontow. Zaprezentowano szeroki zakres obszarów, które mogą stanowić przedmiot wspólnych badań i dyskusji w toku dalszej realizacji projektu. Zwrócono uwagę na konieczność głębszej eksploracji problemu działalności rosyjskich uczonych

i wykładowców na ziemiach dawnej Rzeczypospolitej. Wysunięto propozycję analizy poglądów na temat roli nauki w życiu publicznym i jej zdolności reagowania na wyzwania czasu. Odnotowano wkład rosyjskich i polskich naukowców do nauki europejskiej i światowej. Podjęto wspólną decyzję o publikacji referatów w formie artykułów w periodykach naukowych obu instytucji partnerskich.

Leonid Gorizontow

Narodowy Uniwersytet Badawczy – Wyższa Szkoła Ekonomiki, Rosja
ORCID 0000-0002-2253-1422

Jan Szumski

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN
ORCID 0000-0001-6591-5795